

## Å se overgrep som overgrep

*Etterord av professor Eva Lundgren*

### *Det var en gang*

For kort tid siden tilbrakte jeg to uker i isolat sammen med hovedpersonen i en tekst jeg har brukt lang tid på å skrive. To ganger gikk vi gjennom hver setning, hver linje, tygget på hvert ord. To timer hver eneste dag måtte hun sove – og to dager klarte hun ikke å stå opp. Gjennom den tynne soveromsveggen hørte jeg hvordan hun strevde i søvnens rike. Oppvokst med seksuelle overgrep fra han som ble en tillitsperson i livet, lærte hun ikke hva som var normalt og ikke normalt, og sier at hun i tolvårsalderen forstod «at det var noe som ikke var ordentlig». To illegale aborter ble gjennomført etter at hun var blitt gravid med ham, da var hun henholdsvis 18 og 20 år. Han var en maktens mann, velrenommert, en prisbelønt kjendis innenfor sitt felt.

Denne beretningen er ikke utrolig i dag, ikke generelt, vi har blitt kjent med mange lignende fortellinger gjennom mediene. Men kanskje er den ikke helt troverdig likevel – ikke når overgriperen blir en konkret person for deg og meg – vi som er den nære naboen eller kollegaen, ansatt i et eventuelt forlag eller på annen måte kjenner ham som en likandes, uhyre seriøs og

flink person med de riktige verdiene om livet og samfunnet, en som vil beskytte dem som trenger det mest.

Jeg oppi dette – etter mer enn 30 år «i bransjen»? I 1978 startet mitt engasjement mot overgrep. Dagbladet og en ung Ole Torp skrev om en ung kvinne i Os utenfor Bergen som hadde 16 demoner i kroppen sin, og åtte prester hadde klart å drive ut 14 av dem. Det gikk nokså voldsomt for seg; prestene måtte bruke fysisk makt for at demonene skulle fare ut. Tre år senere, på kvinnedagen 8. mars, holdt jeg – som lenge hadde vært en glødende kvinnekampforkjemper, men nå også hadde blitt universitetsstipendiat – en appell i Florø der jeg snakket om arbeidet jeg holdt på med: kampen mot demonutdrivelser og annen vold i Guds navn. Jeg hadde da erfart at selvstendighetsyringer fra kvinner var det som skulle til for å få diagnosen «besatt av Satan» og bli utsatt for vold og overgrep, mens den verst tenkelige avvikssynden var grunnlaget for at menn skulle bli demondiagnostisert: homofili. Lokalavisen slo opp appellen. Så kom det et brev fra biskopen. Han regnet med at jeg var feilsitert, og bad meg korrigere. Om jeg ikke gjorde det, måtte han be meg dokumentere det jeg påstod – og altså avsløre navn på prester og andre utdrivere. Om jeg ikke enten korrigererte eller førte bevis for de stygge påstandene – her kom trusselen – ville jeg bli politianmeldt.

Brevet med de autoritative og autoritære ordene hadde bispestempel. Jeg var doktorgradsstudent. Gjett om jeg reagerte med frykt og beven. Noen av kirkens ledere mente at de som eventuelt hadde fortalt meg om fremmede demoner og fysiske og seksuelle overgrep i Guds navn, antakelig selv var syke, følgelig ute av stand til å skille mellom løgn og sannhet, og jeg var vel også for bortimot gal å regne. De utsatte reagerte med frykt og skyld og skam da denne massive reaksjonen kom frem i det offentlige rom. Mange av dem trodde dessuten på åndenes

realitet i form av demoner som hadde okkupert deres kropp, og de trodde på nødvendigheten av at prester og andre ledere drev ut demonene og foretok seksuelle renselser av kvinnekroppen. Da var det lønn som fortjent når deres ektefeller oppdro dem med korporlig tukt til Herrens ære, en tukt som gjerne gikk over i det vi i dag kaller seksuell vold og voldtekt. Skammen kom krypende også hos meg.

Min professor i religionsvitenskap ved Universitetet i Bergen uttalte noe senere til den kristelige avisen Dagen – og ble sitert med krigsoverskrifter – at mange var bekymret over demon- og voldsstudiene, ja, jeg var simpelthen en fare for forskningens ry. Den teologiske folkloren jeg drev med, var i ferd med å skandalisere universitetet. I Dagen fikk leserne vite at endetiden var nær, Anti-Krist var kommet i Eva Lundgrens skikkelse. Jeg vet ikke hvor jeg fikk kraften fra, men etter å ha trippet nervøst rundt meg selv med bispebrevet i hånd, i tre dager – skyldbetyngt, ikke så lite skamfull og redd – bestemte jeg meg for å arbeide videre med det hjertet banket så sterkt for.

Jeg lå nå i startgropen for å samle kunnskap, heldigvis uanende om hva denne avgjørelsen skulle komme til å koste meg. Det har gått et tredjedels hundre år, 25 av dem har jeg tilbrakt i Sverige; først utdannet jeg prester til Svenska kyrkan som dosent i teologi, og i 1993 ble jeg professor i sosiologi. I begge stillingene tjenestegjorde jeg ved Nord-Europas eldste universitet, Uppsala universitet.

Og med denne selvpresentasjonen – og plassering i den samme tidskonteksten som de fleste av beretterne i denne boken – takker jeg uten blygsel ja til å kommentere fortellingene deres. Jeg vil tro at jeg etter hvert har fått kvalifisert kunnskap om overgrep og vold, og jeg kjenner de religiøse sammenhengene i fortellingene ganske godt.

### *Overgrepets kjennetegn*

Alle fortellingene i denne boken bekrefter at det mest grunnleggende kjennetegnet ved seksuelle overgrep mot barn og unge, jenter så vel som gutter, er *den utsattes underordning* sammenlignet med den voksne som forgriper seg. Og fortellingene bekrefter et annet kjennetegn, at dette maktforholdet innebærer at den som utnytter, også er den som har rett og privilegium til å definere situasjonen og å eie virkelighetsforståelsen. Kampen for å gyldiggjøre det som har skjedd *som* en overgrepshandling fra den utsattes side, har derfor vært fylt av indre og ytre motstand for denne bokens fortellere. Den overgrepsvirkeligheten det fortelles om, har for nesten alle skjedd over lang tid, overgrepene ligger langt tilbake i tid – med delvis en annen taushetsatmosfære enn i dag, kan en håpe. Som frelsesoffiseren sier: «Slik var det på den tida. Overgrep var skambelagt og omsluttet av taushet.»

Det har for alles vedkommende kommet til et tidspunkt, en situasjon, en mulighet, en krise der den utsatte gradvis, gjennom stor vånde og kamp og heldigvis med støtte fra andre har kommet seg ut av overgrepens kvalmende rike. De ekle handlingene er gyldiggjort som overgrep, de utsatte har kommet frem til en annen forståelse enn overgriperen. Den faderløse storebroren, som i flere år ble utsatt for en kristen lærer og speiderleder – sammen med broren, men uten at de visste om hverandre – sier typisk nok at det tok lang tid å forstå at det var *overgrep* som skjedde. Læreren forskjøv da også grensene for de tilnærmelser han gjorde, gradvis og glidende. Agnete, også hun utsatt for en lærer, i dette tilfellet ved en internat-skole, sliter ennå med en stemme inni seg som sier at «jeg var jo med på det». Overgriperen gjentok dette på forskjellige måter; *hun* utnyttet *ham*, mente han til og med. Og dette har

satt merker, så til de grader at hun fortsatt kan pendle mellom virkelighetsforståelser, selv om den indre hovedstemmen sier at det *var* overgrep.

At seksuelle overgrep dessuten handler om *seksualitet*, er også beretningene her et vitnesbyrd om. Det finnes fortsatt en utbredt forestilling, som kommer til uttrykk i noen av beretningene her, om at seksuelle overgrep «egentlig» handler om maktutøvelse og aggressivitet, og ikke om seksualitet. Men da markerer en et skille mellom seksualitet og makt, et skille som ser bort fra en velkjent og dominerende kulturell konstruksjon av maskulin seksuell tiltrekning og seksualitet (som kan utøves av både menn og kvinner). Seksuell tiltrekning og tenning er i denne konstruksjonen tett forbundet med status, overordning, makt, erobring, dominans. Om vi altså tenker oss at utfoldelse av makt og seksualitet er integrert i hverandre, er det lettere å begripe at seksuelle overgrep er *seksuelle makthandlinger*.

#### *Grensekrenking, invasjon, okkupasjon*

De som er fortrolig med *opplevelsene* i en overgrepssprosess, anvender ofte et krigsbilde i stedet for den mer nøytrale og abstrakte uttrykksmåten, at seksuell vold krenker den fysiske og psykiske integriteten til den som blir utsatt. Denne uttrykksmåten fanger nemlig ikke på noen måte den utsattes følelser omkring det som skjer. La meg anvende et krigsbilde i tre sekvenser for på en enkel måte å illustrere overgrepets kjerne når det gjelder den utsattes følelser i overgrepssprosessen.

Krigsbildet handler om prosessen ved en invasjon: To nasjoner lever ved siden av hverandre, og den sterkeste går

over grensen, foretar en *grensekrenking*. Følelsen ved dette er en følelse av uønsket nærgåenhet; «han er så ekkel», det er ubehagelig, men ikke nødvendigvis en dyptgripende erfaring. Ingen av de tolv fortellerne i denne boken har sluppet så billig unna.

Men fienden kan gå lenger enn å krysse grensen, fienden kan *invadere* landet. Dersom forsøket blir stanset og ikke gjen-  
tas, kan vi snakke om en invasjon som en engangsforeteelse. En voksen eller eldre person kan utnytte nærheten til barnet eller den unge til å gå videre, forsøke seg på en seksuell tilnærmelse, og da er han mer enn ekkel, han skaper frykt og forvirring. Og ofte en slags diffus skyldfølelse. Svein, Agnete og Ellen forteller om en gradvis invasjon og tilnærming, utvisking av grenser og glidende grenseforskyvninger. Men det stoppet ikke der.

For invasjonen kan også være første ledd i en total *okkupasjon* av landet. Da er det ikke lenger tale om at det ene landet ved ett tilfelle blir grensekrenket eller for en kort periode invaderes. Ved en okkupasjon må det andre landet underordne seg totalt; landet kan miste sitt språk, sin kultur, bli en del av det andre landet, og opphøre å eksistere som selvstendig område. På samme måte mister den utsatte sin virkelighetsforståelse og definisjonsretten, overgriperen eier virkeligheten og virkelighetsforståelsen. Den utsattes virkelighet ugyldiggjøres. Da blir den unge utsatte tilgjengelig for overgriperen – som får henne eller ham til å avfinne seg med overgrepene. Men ikke bare det: Overgriperen får også den utsatte til å se det som skjer, med hans øyne, og hun fylles av selvforakt, overmannes av skyld- og skamfølelse.<sup>1</sup> Alle de tolv beretterne vitner om dette.

---

<sup>1</sup> Jeg bruker benevnelsen «den utsatte» og «hun», undertiden «hun eller han» – om overgriper gjennomgående «han». Dette speiler det store bildet, men

### «I» og «ute» av overgrepssprosessen

Kunnskapen om overgrepets kjerne og følelsesmessige sider kan også formuleres på en annen måte. For den som utsettes for seksuelle overgrep og krenkelser,<sup>2</sup> er det en himmelvid forskjell mellom å være inne «i» og «ute» av overgreps- og krenkelsessfæren. Skillet mellom «i» og «ute» peker på at overgrepsutøvelse kan ses i et *prosess*perspektiv. «I» denne prosessen skjer det mye med de involverte partene, både hva gjelder handlinger, tanker, følelser og forståelse av overgrepet. Og det gjelder å kunne identifisere ulike faser i en destruktiv overgrepssprosess.

Overgripere pleier etter kort tid å benekte handlingene, eller bagatellisere dem, minimalisere, og på andre måter omtolke dem slik at overgrepet forsvinner *som* overgrep. Og de utmeisler etter hvert gjerne alt fra en bagatelliseringsfortelling til en ren omtolkningsfortelling.

Inne «i» prosessen blir overgripers virkelighet oftest den utsattes, og da er overgrepene omtolket til noe helt annet. For eksempel var saken at Ellen var «uimotståelig» for den sjarmende konfirmantpresten som stakkarsliggjorde seg selv. Eller den som forgriper seg «gjør om» overgrepet, hvilket er tilfelle i

---

som fortellingene viser, er overgriper også «hun» og utsatt også «han». Jeg kunne gjort det enkelt for meg ved å anvende «hen», men kjenner meg ikke fortrolig med dette ordet rent språklig.

<sup>2</sup> «Med seksuelle krenkelser menes at den med mest makt i en asymmetrisk maktrelasjon anvender seksualisering av relasjonen på en slik måte at den andres intimitetsgrenser blir krenket» (Tormod Kleiven 2008: *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*). Det kan handle om hele spekteret av seksualisert atferd fra verbalt krenkende utsagn, beføling til påført samleie/seksuell vold, uavhengig av om det rammes av straffeloven eller ikke. Jf. straffelovens kapittel 19/seksualforbrytelser: seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd, seksuell handling, seksuell omgang (voksne-barn).

flere av fortellingene, til et gjensidig forhold mellom nærmest jevnbyrdige parter, et kjæresteforhold. Eller det kan hete at det egentlig syndige er at lederen er gift, som Svein og Agnete blir fortalt, det er altså snakk om seksuell utroskap og brudd mot det sjette budet. Overgrepet har da forsvunnet som overgrep.

I denne bokens beretninger er alle «ute» av overgrepsvirkeligheten rent fysisk, og det betyr at en mental prosess har pågått der det har blitt mulig å forstå det den utsatte har vært med på, på en annen måte enn den som utsetter henne eller ham. Etter hvert kan det da komme til å handle om to forskjellige virkelighetsforståelser, den utsattes og overgriperens. De fleste har etter møysommelig kamp – hvilket merkes på hvordan de strever med om de ikke egentlig selv var medskyldige og delaktige, de burde forstått mer, tidligere, og så videre – og med hjelp av støtte fra andre de fester tiltro til, kommet «ut» av «okkupasjonen» også rent mentalt. Men undertiden utviser de stor dobbelthet og kan fortsatt pendle mellom ulike forståelser: overgrep – eller noe helt annet. Den mentale prosessen «ut» tar ofte lang tid.

Frelsesoffiseren om hva som kan skje «i» prosessen og det treleddede krigsbildet:<sup>3</sup>

Jeg opplevde at han begynte å trå over grensen. Først skulle han ha ekstra lange klemmer.

Så begynte han å stryke på meg. Det veltet seg i meg, jeg strittet imot og syntes det var fryktelig ubehagelig. Neste gang kysset han meg rett på munnen. «Han er sånn, han liker å gi klemmer», sa folk om ham.

<sup>3</sup> Her klipper jeg sammen tekstbiter for illustrasjonsformål, det gjør jeg også i det følgende.



Jeg ble fryktelig forvirret og lurte på om det var jeg som over-  
reagerte. I ettertid ser jeg at sjefen startet arbeidet sitt med å  
isolere meg.

Han begynte å invadere familien min.

... så prøvde han seg på nytt og på nytt, brøt meg langsomt  
ned, til han tvang seg til alt, uten at jeg klarte å gjøre motstand.  
Han var sjefen min. Jeg trodde fortsatt at han hadde kontroll  
over alle. Han er Den Allmektige, som vet og ser alt.

Kirkesamfunn og organisasjoner får kunnskap om bare et fåtall  
av faktiske overgrepssaker, anslagsvis 10–15 prosent, fortrinns-  
vis «ute av»-saker, naturlig nok. De får vite om saken fordi noen  
har reagert, sett, undret seg over signaler og så videre. Dess-  
verre bekrefter også fortellingene i denne boken at folk viser  
unnskyldighet selv når de ser signaler og i grunnen undrer seg og  
reagerer. På denne måten får sjelden kirker og organisasjoner  
vite noe ut fra «i»-perspektivet: hvordan den utsatte selv ugyl-  
diggjør det som hender inne «i» prosessen, hvordan det høres  
ut når hun (eller han) forsvarer overgriperen, fylles av skyld og  
så stor skam at hun blir syk, mister stemmen, lyver for andre og  
seg selv, prøver å ta livet sitt. Dette får vi gjerne bare se i bak-  
speilet, som i beretningene her, og da har den utsatte fått støtte  
og har etablert en mer entydig overgrepsforståelse, hun høres  
ikke så forvirret og vaklevoren ut, det er brakt orden i kaoset.  
Når det gjelder sakene som omhandles i denne boken, har kirke  
og organisasjon fått kjennskap til saken etter at den utsatte er  
«ute av» overgrepssaken, eller på vei ut, altså etter lang tid  
og gjerne i sammenheng med anmeldelse til politi og rettssak.  
Derfor er fortellingene mindre kaotiske og mer strukturerte, ja,  
vi må anta mer friserter enn de ville vært midt «i» prosessen.

De overgrepssakene som blir behandlet i kirkelige sam-  
menhenger, handler om saker med «total» benekting fra den

anklagedes side, eller vedkommende erkjenner «delvis» og i noen tilfeller «helt»,<sup>4</sup> Altså behandler den norske kristenheten ikke bare «ute av»-saker, men i hovedsak saker der «ord står mot ord», hvilket betyr at den anklagede i noen få tilfeller kan innrømme noen av selve handlingene, men nesten aldri *som* overgrepshandlinger. Det generelle mønsteret i kirkelige – som i sekulære – sammenhenger er at overgriper ikke har en overgrepstolkning og forståelse av det han har gjort. Dette gjenspeiles i beretningene her på flere måter: Den unge, hun eller han, kom løpende selv, de nærmest bad om «det» – eller det var tale om et utenomekteskapelig forhold, et forhold med en gift mann, et gjensidig forhold. Og «det» hadde ikke skjedd om ikke Gud ville det, som for eksempel bibelskolelæreren sa til Sveinung, internatskolelæreren til Agnete, konfirmantpresten til Ellen og frelsesarmésjefen til den underordnede frelsesoffiseren.

#### *Utvalgt og delaktig*

Det jeg har kalt «okkupasjonen», illustrerer at overgrepssprosessen også kan kalles en normaliseringsprosess, der grenser forflyttes, forskyves og viskes ut og overgrep kan normaliseres. Det finnes to sterke krefter i denne normaliseringsprosessen: *utvalgthet* og *delaktighet*. Kort og forenklet innebærer det at overgriper på ulike måter får den utsatte til å kjenne at det er noe spesielt med akkurat henne eller ham, noe unikt, i forhold til andre jenter/kvinner eller andre gutter/menn. Hun eller han er utvalgt, og dette virker sterkt på følelsen av å være delaktig og medskyldig i det som skjer.

<sup>4</sup> Inngående presentasjon og analyser av kirkens håndtering og ulike perspektiver på denne – juridisk, diakonal, arbeidsgiver – hos Else Kari Bjerva 2009: *Når ord står mot ord*, og Tormod Kleiva 2008: *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*.

Ellen:

Presten sa veldig tydelig til meg at grunnen til at vi var sammen på den måten var at jeg var uimotståelig. At jeg var en person som var flink, som var god, og som forsto ham.

Siden Ellen var grunnen til «at vi var sammen på den måten», som er det presten har omtolket sine egne overgrep til, kjente hun seg delaktig og skyldig.

Mens Ellen var utvalgt ut fra noe positivt ved henne, var den voldtatte kvinnen i KFUM/KFUK-saken spesiell ut fra negative sider hun ble tilskrevet:

De makttrekkene NN hadde brukt overfor meg da jeg var 16–17 år, var å fortelle meg hvor lite sexy jeg var, hvor flatbrystet jeg var, hvor stygg jeg var på håret, at jeg så ut som en mann.

Og derfor tok han seg av henne. Det vil si han voldtok henne. Og gjentok alt det negative som gjorde henne spesiell også i andre sammenhenger, når andre var til stede, noe forsvareren hans fulgte opp i retten. «Når jeg var så lite attraktiv, så likte jeg vel at noen ga meg oppmerksomhet?»

Sveinung fristet indremisjonslederen – med den han «var», selve sin identitet. Sveinung var nemlig homofil, og en slik identitet betydde i hans miljø og i mange andre kristne miljøer et syndig avvik, en natur som strider mot Guds skapelsesordning.<sup>5</sup> Sveinung slet selv med den syndige naturen. Lederen

<sup>5</sup> Med tanke på fortellingenes tidskontekst kan det være verdt å minne om at det var forbudt og straffbart å være mannlig homofil helt til 1972 i Norge. Loven gjaldt ikke for kvinner; de kunne ikke være homofile ettersom de ikke kunne penetrere hverandre.

bad Gud om tilgivelse, på vegne av Sveinung, for at Sveinung fristet ham med den han var. På denne måten gjorde han Sveinung delaktig, skylden ble dobbel – han følte seg skyldig og syndig både for den han var og for at han fristet lederen. Overgrepet ble helt borte.

Når han var tilfredsstilt, måtte jeg be sammen med ham foran korset i bedehusets lille sal. Ungdomslederen ba Gud om at jeg skulle bli tilgitt, fordi jeg hadde fristet ham. Jeg trodde jo at det var sant. Når jeg også fra før av hadde i bagasjen så mye skam og selvforakt over å være et syndig menneske, ble det tungt å bære for en ung gutt på vei inn i puberteten. Jeg hadde bedt Vårherre kveld etter kveld om å frelse meg fra å tenne på menn, og for å tilgi meg for synden. Når jeg forsøkte å bryte, sa han: «Tenk om moren din, ja, tenk om hele menigheten får vite hvem du egentlig er?» Men i terapien har jeg forstått at det var voldtekt å tvinge meg ned på en krakk der han kjørte penis opp i ansiktet mitt.<sup>6</sup>

Overgriperen betoner altså at det er noe spesielt ved henne eller ham, noe som har lokket ham. Oftest lader han dette spesielle med positiv mening, som at hun har spesielle egenskaper som de andre mangler. Denne *utvalgthet* forsterkes og blir snart en subjektiv realitet for den utsatte. Allerede det første overgrepet kan få henne eller ham til å kjenne seg annerledes sammenlignet med andre. De får et ambivalent forhold til å være utvalgt. Det innebærer jo visse fordeler, oppmerksomhet, og det kan være lystbetont, men fremfor alt er det negativt, ingen er så ekkel som den utsatte.

---

<sup>6</sup> Jeg velger å sitere relativt fylldig her for å minne om konteksten for homofili som en synd mot selve Guds natur om mennesket.

Gjennom at han knytter sine overgrepselegitimerende argumenter til at den utsatte er utvalgt som *person*, kjenner hun eller han seg *delaktig* i det som skjer. Dette får stor betydning i den fortsatte prosessen: For delaktigheten hindrer den utsatte fra fellesskap med andre, og det blir nesten umulig å fortelle videre. Dette får i sin tur avgjørende betydning for at overgrepene kan fortsette. Dessuten leder opplevelsen av delaktighet til lojalitet mot tillitspersonen. Det blir synd på ham om hun forteller, og egentlig var det ikke hans feil, i alle fall ikke bare hans, det var minst like mye «min» feil.

Og så formidler overgriperen at *alliansen* også omfatter Gud; de hadde for eksempel ikke hatt slike følelser for hverandre om ikke Gud ville det.

Agnete:

Han sa at Gud ikke ville gitt oss sånne følelser hvis han ikke ville noe med det. Læreren var en gift mann, men man visste jo aldri.

Svein:

Hvis han hadde fått velge, hadde han ikke levd sammen med en kvinne, men dette hadde Gud valgt for ham.

Vi ba sammen om at jeg måtte velge å legge mitt liv i Guds hender. Mens rektor mer konkret la sine hender på mitt underliv. En usalig saus.

*Pendling mellom motstridende normsystem*

La meg fortsatt resonnerer i prosess-perspektiv. Som vi har sett flere eksempler på i fortellingene, er overgrepene i begynnelsen små og kan ligne kjærlig berøring. Det kjennes likevel ubeha-

gelig, men det kan være vanskelig å sette ord på hva som er feil. Den utsatte forvirres også av at presten og lederen er snill og appellerende, og fremstiller henne eller ham som så fantastisk, god, uimotståelig, klok. Overgrepene blir etter hvert grovere, presten flytter *grensen* for hva han synes går an. For den utsatte er det etter hvert ikke lett å avgjøre hvor grensen går mellom det mer eller mindre tillatte og det mer eller mindre ikke-tillatte.

Den som forgriper seg, forholder seg gjerne etter hvert til to eller flere normsystem samtidig. Og de kan være motstridende. Dels forholder han seg til det offisielle som sier at overgrep er forbudt og en kriminell handling, ved, som i flere av fortellingene her, å gjøre den utsatte innforstått med at det som skjer skal holdes hemmelig, ingen må vite; døren må stenges, de må treffes i kjelleren, i bilen, på en fjellknaus, i hennes leilighet. Dels forholder han seg til andre normsystem, som gir ham betydelig videre rammer for hva som er tillatt: Det som skjer er en gjensidig handling, de var kjærester, de var to om handlingene. I verste fall var det utroskap og en utenom-ekteskapelig handling, han var gift, altså brudd mot kristen moral. Også på andre måter kan ledere og prester som omtales i denne boken bruke et kristent normsystem til uttrykkelig å omdefinere sine handlinger:

Agnete:

Og han snakka masse om disse følelsene vi hadde for hverandre, hvor fantastisk det var, og at det måtte være fra Gud, og at Gud ville noe mer med det.

Frelsesoffiseren:

Han kunne si til meg: «Du vet Gud synes det er okay. Før, i gamle dager, hadde menn flere koner. Det er bare systemet i dag som gjør at man ikke kan gifte seg med flere, vet du.»

Så kunne han be om at Gud skulle passe på det her og beskytte meg. Før og etter krenkelsene forsøkte han å rettfærdiggjøre handlingene sine med at det her var naturlig og bra.

Svein:

Jeg hadde lenge veldig dårlig samvittighet for å ha hatt opplevelsen av å ha et forhold til en gift mann. Rektor ga det en tilforlatelig kristelig innpakning og var utrolig støttende.

Så den ikke fullt så positive baksiden var dette budskapet: «Fornekt den du er.»

Jeg fikk tillit til ham fordi han ikke dyttet meg inn i en krok for å be – for å endre meg. Men samtidig ble hans fysiske tilnærmelser ganske uforståelige.

Ved å forholde seg til slike normsystem – om kjærlighet, om følelsers autenticitet, om kristen moral og syn på seksuell legning – definerer ikke overgriper situasjonen som en overgrepssituasjon. På denne måten «forsvinner» overgrepene, ugyldiggjøres i virkelighetsforståelsen, samtidig som de fortsetter rent konkret og blir grovere. Den utsattes delaktighet blir nå et stadig sterkere argument for presten og lederen. Og opplevelsen av å være utvalgt og delaktig får parallelt en enda større rolle i den fortsatte overgrepssprosessen. I den logikk som nå gjelder, kommer det ikke til å eksistere noen overgrep i prestens og lederens virkelighetsforståelse, og dermed sjelden i omgivelsenes forståelse. Overgrepene er omtolket og eksisterer ikke. De er normalisert, og ugyldiggjort.

Fremover må vi rette oppmerksomheten mot at forskyvninger i normaliseringsprosessen fra mindre grove til grove overgrep i *handling* kan kobles til omvendt forskyvning i *forståelse* – i motsatt, forminskende, formildende, ugyldiggjørende

retning: Det var nok ikke så alvorlig, han mente nok ikke å forgripe seg på henne, nei, det var noe helt annet, hun misforstod. Dette kan skje om overgriper gjør bruk av innarbeidede, kulturelle normsystem – om kjærlighet, følelsenes ekthet, kristen seksualmoral – og blander det sammen med det som er forbudt og må hemmeligholdes: overgrep. Altså utvikler en forståelse der glidninger og pendlinger mellom flere, motstridende normsystem skjer. Da skjules og «forsvinner» overgrepet.

### *Konsekvenser*

Det som avgjør hvor skadelige *konsekvenser* det får å bli utsatt for seksuelle overgrep, er hvor langt overgriperen går mot total okkupasjon av den som utsettes. Og da betyr det mye hvor *nær* overgriperen står, ikke minst i termer av en tillitsrelasjon, hvor *kontinuerlig* og over hvor lang tid overgrepene pågår, og hvor *grove* de er. I de ti beretningene her er det for samtlige en tillitsperson som har forgrepet seg, og overfor så å si samtlige har overgrepene skjedd kontinuerlig og over lang tid, altså som en prosess.

For misjonærjenta Louise, som ble utsatt av bestyrerinnen på barnehjemmet i en fireårsperiode, ble det en overlevelsesstrategi å trenge bort overgrepene. Og hypnose ble måten å få tak i dem igjen på, sier hun. Dette sier noe om grovheten og alvoret i de skadelige konsekvensene.

Disse opplevelsene påvirket ubevisst mitt eget kjærlighetsliv som voksen. Jeg reagerte spontant om mannen min touchet innpå noe som minnet om det bestyrerinnen gjorde mot meg da jeg var barn. Det fikk han ikke lov til.

Fortrengning er en ufattelig sterk mekanisme. Det er akku-



rat som om kroppen går i forsvar for å forhindre at du bryter sammen. Sånn tenker jeg om det. At fortrenningen på et vis reddet meg fra den totale undergangen.

Jeg er veldig glad i barnebarna, men har aldri vært noen superbestemor.

Vi gir hverandre klemmer, men jeg har aldri klart å gi dem den nærheten jeg skulle ønske. De har aldri vært hjemme hos meg og bakt eller gjort andre hyggelige ting en bestemor kan bidra med. Jeg følte at jeg ikke holdt mål. Det har jeg hatt dårlig samvittighet for.

Louise sier nesten ikke noe konkret om overgrepene, det er antakelig fortsatt for vondt, det gjør heller ikke Maria, der soknepresten – hennes egen stefar – fikk en dom på åtte år. Sparsomhet med ord om det konkrete i overgrepssituasjonen kan si mye om overgrepenes grovhet og alvorlige konsekvenser. Og ikke, som mange fortsatt synes å tro, at mangel på konkretisering kan tyde på bristende troverdighet eller et altfor lite overgrep til å regnes.

Frelsesoffiseren om konsekvensene:

Det fysiske var problematisk, fordi kroppen min ble skitten. Psyken min hadde han tatt, det var han som bestemte. Og også det åndelige tok han fra meg. Jeg mistet alt. Han tok Gud også.

Graviditetene og barnefødsleene har vært vanskelige, for da skjer det ting med kroppen som du ikke har kontroll over.

En sommer knakk jeg helt sammen.

Hun (en kvinnelig psykolog) ga meg traumebehandling. Når hun begynte å pirke borti det vonde, utløste det de mest vanvittige følelsspenn, fra raseri til frykt. Jeg opplevde et sinne så sterkt at jeg fryktet at jeg skulle skade noen. Og jeg kunne bli så redd at jeg fikk lyst til å kripe inn i veggen.

Når overgrep sauses sammen med identitet, som vi har sett at skjer gjennom mekanismene utvalghet og delaktighet, blir konsekvensen desto alvorligere, kan det se ut som. Ikke minst når denne identiteten heter homofili. Sveinung, Svein og de to faderløse brødrene illustrerer tyngden og avgrunnsdypet i å forstå homofili som den store kristne synden. Og hvor tung denne religiøse og kulturelle ballasten er å dras med. Som om opphevingen av straffbarheten ved homofili fortsatt er for «overflategrammatikk» å regne, og ikke har trengt gjennom som «dybdegrammatikk».

Seksuelle overgrep er et normbrudd og en synd, ja, det er en kriminell handling. Når to så angivelig sterke synder på synderegisteret møtes – overgrep og feil seksuell legning – som tilfellet er i de rystende og hjerteskjærende fortellingene til Svein, Sveinung og de to brødrene, ser det ut som kardinalsynden, det som tar all oppmerksomhet, er identiteten som homofil. Ikke den kriminelle handlingen å begå overgrep. Det bør mane til kristen ettertanke at overgrepet da forsvinner som overgrep.

#### *Protestsignaler: motstand eller støtte?*

Hva skjer dersom en voksen fanger opp frøet til en protest mot overgrep, som vi kan forstå det som når den unge utsatte prøver om omverdenen hører etter dersom hun eller han sender ut signaler, ofte ubegripelige sådanne? For eksempel kan vi forstå det som en protest når Maria nekter å la seg konfirmere; *pretestefaren* er den som utsetter henne for overgrep. Og når det viltre misjonærbarnet oppfører seg ulydig og stikker av til tross for at hun kjenner til straffen som automatisk følger med brudd mot oppførselsnormene for en

kristen jentunge: vold mot storesøster, overgrep mot henne selv.

Om noen fanger opp signalene, som ofte er vanskelige å tolke, og støtter den utsatte, lytter tålmodig over tid, kan hun eller han røre seg bort fra okkupasjon og normalisering. Vi vil likevel merke en stadig pendelbevegelse – fra «i» til «ut av», frem og tilbake, til gradvis å kunne gyldiggjøre overgrep som overgrep.

De begrepene og temaene jeg her kort har presentert – grensekrenking, invasjon, okkupasjon, normalisering og forflytting av grenser, utvalgthet og delaktighet, pendling mellom motstridende normsystem, konsekvenser – kan forhåpentligvis være anvendbare når vi voksne, ledere, prester, andre kirkelige kolleger, og mødre og fedre, søsken, naboer, venner, onkler og tanter, besteforeldre skal forstå vår egen *motstand* mot å tolke slike protestsignaler. Og et viktig spørsmål til oss blir: Hvem sin virkelighet overtar vi hvis vi altfor lettvent kommer frem til at utsattes, særlig barns, signaler handler om alt annet enn overgrep?

Hvilken virkelighet har vært rådende når blomster blir sendt til den utsatte først etter at dom er avsagt og overgriper dømt, når en biskop venter med å sende et oppmuntrende kort til dagen før rettssak, når folk offentlig gir støtte til en overgriper ettersom han har vært en positiv person for dem?

Fortellerne her, som alle sammen er «ute» av prosessen, har møtt mye ytre motstand og unnfalighet, men etter hvert fått konstruktiv hjelp og støtte, i merkelige sammenhenger og uventede situasjoner. Takk og lov for støtten, men dette er ingen vanlig erfaring.

Støtte fra andre, det er spørsmålet – og svaret.

*Skam på den ...*

På vei til Sverige i 1989 kunne jeg konstatere at mange på den norske siden var glade over at et uromoment forsvant. I stillingen som dosent og professor ved Uppsala universitet lyktes jeg, og utviklet sterke forskningsmiljøer innenfor feltene teologi og sosiologi. Men så kom mai 2005. Da sendte Sveriges public service-tv, SVT, *Kjønnskrigen 1 og 2*. Med en brutal kryssklipping og skjebnetung voiceover beskrives jeg som radikalfeminismens ideologiske dronning, min voldsforskning har forpestet landet. Det florerer av påstander av typen:

I Sveriges mest inflytserika feministorganisation tror man på satanistiske pedofilnätverk som en utbredd företeelse i det svenska samhället. [...] Bilden av satanistiska sexualövergrepp sprids inom rörelsen i början av nittioalet, inte minst när den kontroversiella forskaren Eva Lundgren började hävda att detta var ett utbrett fenomen.

Programmene førte til at min arbeidsgiver bestemte seg for at jeg skulle granskes – for mistanke om forskningsfusks; det kunne ikke være annen forklaring enn at jeg hadde «fabrikert» alle intervjuer om vold og overgrep med kvinner, menn, barn og unge! Diktet opp altså. Samt svarene på omfangsundersøkelsen om menns vold mot kvinner, den som over 7000 kvinner hadde besvart, via et omfattende spørreskjema. For en «sånn» vold og så mye vold kunne ikke utøves i verdens mest likestilte land. At for eksempel 46 prosent av kvinnene oppgav voldserfaringer, kunne aldri i livet stemme. I beste fall kunne det hende at jeg *hadde* intervjuet noen få «fundamentalistiske galninger fra den norske vestkysten». Aller verst var

«påstandene» mine om at det forekom seksuelle overgrep mot barn og unge innenfor en rituell ramme. Boken min fra 1994, *La de små barn komme til meg*, skulle være kronbeviset på galskapen.

Ingen har noensinne sett råutskrifter av slike overgrep, ingen har sett et eneste båndopptak, *det rör sig dessutom om en omfattande och grov brottslighet*, skrev en professor i statsvitenskap i en lang kommunikasjon med universitetsledelsen; han hadde så å si forhåndsgarantert at jeg hadde fusket og diktet opp. Det ble oppnevnt to granskere som lette etter fusk i alt jeg hadde skrevet, i mer enn et halvt år holdt de på. Da min advokat fikk tvunget dem til å møte meg for å lytte til båndopptak, innrømmet de at de unge og barna sa det de ble sitert på. Det fantes bånd, det fantes intervjuer, det var altså ikke løgn og forbannet dikt og fusk likevel. Da valgte granskerne å si at jeg jo ikke kunne vite om overgrep hadde skjedd eller ikke. Nei ... Og det neste: Hadde jeg skrevet at de utsatte hadde *fortalt* det, eller hadde jeg påstått at det *hadde skjedd*? Og i tilfelle jeg hadde skrevet at man måtte være forsiktig med bokstavelige tolkninger av det barn fortalte – noe jeg hadde advart mot – så hadde i alle fall *media* skrevet noe annet, nemlig at jeg hadde påstått at det fantes satanistiske organisasjoner i hundretall og at menn dro fostre ut av kvinners underliv. Også det hadde jeg ansvaret for. Alt som stod i media.

Når granskerne til slutt måtte konstatere at jeg ikke hadde diktet opp, gjorde de om mandatet om fuskgranskning, og foretok noe de kalte en troverdighetsgranskning. Universitetsledelsen mislikte dette påfunnet, men var lojale med granskerne utad. Jeg ble altså frifunnet, men livet ble seg aldri likt. Et helt livsverk var søplet ned – og jeg ødelagt.

Så jeg er på en måte enig med Henriette Bryn; den som tar på seg eller får en varslerrolle, taper alltid. Det kleber i all frem-

tid noe ekkelt ved varsleren. Om man kan si at jeg har hatt en varslerrolle, har også jeg tapt. Så kan jeg ønsketenke at det bare er på kort sikt.

Det jeg deler med de varslere som tør møte overgrep åpent i kirken, er altså den sterkeste, vondeste følelsen: Vi må hankes med skammen. Over å tro om noen så ondt. Kalle en spade en spade: overgrep. Vi får skylde oss selv for å bli utstøtt hvis vi sier noe, eller formidler videre det ingen vil tro eller se. Vi blir skambærere, og skam smitter. Så vi blir også smittebærere. Og folk er livredde for å bli smittet – er min tunge erfaring.

Denne bokens fortellere har passert dette nesten uoverstigelige hinderet. De har fortalt. De har delt sin skam med meg og deg. La det være et fremtidshåp.